

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Gosposka 12 — Naročnina četrtletno 15 din. za pol leta 30 din. za vse leto 60 din — Posamezne šte. 150 din — V zamejstvo za vse leto 90 din
Upravištvo: Ljubljana, Gosposka 12 — Poštoček. račun: Ljubljana št. 16.176 — Rokopisov ne vračamo — Oglasi po tarifu — Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani

Vzhod ali Zahod

I.

V zadnjem času postavljajo mnogi trditelji, da smo Slovenci postavljeni pred novo in važno vprašanje: opredeliti se za Zahod ali Vzhod.

Različna mišljenja v tem pogledu bi morali imeti za dokaz, da so osnove za tako sklepanje šibke. Že vnaprej stojimo predmetu take opredelitve preblizu, da utegnemo z manjšo površnostjo in nepazljivostjo napraviti napako, kajti vsi naši sklepi in pogledi se vršijo z vidika tako zvane zahodne kulture. Smo torej v nevarnosti, da bi bili skrajno subjektivni. Kakor hitro smo uvideli, da smo v tej nevarnosti, smo že storili korak k pravilnejšemu opazovanju in presojanju dogodkov, ki se vrstijo zaradi trenj v človeški družbi sami.

Pojmi: zahodna kultura, vzhodna kultura itd. ne morejo biti nikakoli odrejena kulturna področja — posebno ne v celotnem (najobsežnejšem) pomenu besede kultura, — kajti tudi pri postavljanju teh opredelitev obstoji ista nevarnost enostranskega gledanja z vidika »zahodne kulture«.

Pravimo, da je »zahodna« kultura v propadu, vzhodna pa v dvigu. Če bi to trditev hoteli res znanstveno preiskati, bi najbrž ugotovili nevdržnost takih povprečnih izjav. Ali ni bila ruska aristokracija gnila?! In ali ni to bilo na vzhodu?! Tak pojavi so bili tudi drugod: na Vzhodu in Zahodu, na Severu in Jugu. Glede propadanja plemen in narodov moremo ugotoviti približno isto. Znano je, da so nekateri narodi po vzhodnem delu današnje Sovjetske zveze komaj ušli propadu — in to gotovo ne zaradi notranje izrodilne. Sicer obstajajo dandanes mnogoštevilne statistike, iz katerih je razvidna povezanost med padanjem in dvigom porodov in med konjunkturalnim valovanjem v splošnem gospodarskem življenju. Pojem kultura in nekultura se ne more brezpogojno prikriti na zemljepisno, temveč predvsem na pravstveno stopnjo človeka.

Nastane vprašanje, kaj je tedaj z veliko in obsežno resnično kulturo, ki je doma na tako zvanem Zahodu. — Kultura in civilizacija v splošno uporabnem pomenu besede ne hodita vedno roko v roki. »Civilizacija« more slediti kulturi, more pa tudi slediti agresivnosti samo enega dela človeške družbe.

Kultura Evrope, ki sloni na načelih pravdnosti, ne more biti v nikakem propadu, — njeni sadovi so prav gotovo obogatili svet. Vprašanje je le, če se je ta kultura tudi nadalje pravilno razvijala, ali če je mogoče vključila nezdrave civilizacijske elemente v svoj osrednji tok. Edino tako je mogoče, da je tako imenovana »zahodna« kultura kompromitirala pravo evropsko kulturo, ki jo pravilno imenujemo kulturo sploh.

Znana je doba suženjstva, ko je bil del človeške družbe drugemu delu suženj, brzokone zato, ker je bil od njega gospodarsko različen, oziroma ker ni bil z njim v neposredni krvi zvezi. Padec suženjstva še ni bil padec svobodne izbire sredstev za gospodarski dvig posameznika. Ko se je pozneje začel krhati fevdalni sestav v žarišču francoske revolucije (seveda za nas zahodne — bile so pa po svetu tudi druge lake francoske revolucije, ki so bile mogoče bolj krvave in bolj odločilne, to je, da so začele spreminjati socialno osnovo večjemu številu ljudi), je bila dana svoboda fevdamcem podvrženih ljudi in prodrlo je načelo: svoboda, enakost, bratovstvo, dasi načelo še ni bilo uveljavljeno v dejanju — še vedno pa ni bila odstranjena svobodna izbira sredstev za gospodarski dvig človeka (kar pa nepravilno zaradi površnosti opazovanja prištevamo k demokraciji in osebnosti svobodi v dobrem smislu). Nasprotno! Francoska revolucija je nekako uzako-

nila liberalizem, ki je uspešno prikrival s ščitom načela o svobodi, enakosti in bratstvu dejanja, ki nikakor niso bila v skladu s temi načeli. Liberalizem, spočet v francoski revoluciji, je zavladal vsemu dejanju in nehanju človeka in družbe sploh. Omočeno je bilo socialno boljše stoečemu še nadalje svobodno izkoriščati slabotnejšega. Del družbe je sprejel francosko revolucijo kot končni uspeh v socialnem družbenem razmerju. V bistvu je pa francoska revolucija le značilna stopnja ali postaja v razvoju naše družbe. Evropska kultura je stopila v krizo tisti čas, ko je družba razglasila dejanje francoske revolucije za končno stopnjo razvoja v svojem ustroju. S tem dejstvom smo mi vsi prežeti in smo vedno le s tega gledišča ocenjevali kulturo in njene zunanje znake. Ne smemo pozabiti, da se samo pred kakršno koli revolucijo govori o morebitnem padcu »prave« stare kulture«. Po revoluciji pa nastanejo popolnoma novi vidiki in nove družbene kombinacije s tako silo in s tako nevdržnostjo, da pride pričujoči zgodovinar — kronist kratko in malo ob sapo. Zgodovina do sedaj še ni raziskovala — vsaj resno ne — parole: »Kako bi bilo, če bi te revolucije ne bilo.« — Besedo revolucija si je zgodovina pridržala za imenovanje gibanja med družbenimi sloji, ki ji je nosilec nižje stoječi razred in ki je v neposredni časovni zvezi z analogno spremembo načina, sestava oblasti. Sestav oblasti pa utegne biti tako širok pojem, tako obsežna predstava politično socialne spremembe, da obstoji velika nevarnost za zamenjavo pojmov: na eni strani padec ene kulture, pojav nove; na drugi strani: značilna razvojna stopnja v splošnem razvoju človeške družbe.

Današnji obseg krize je prisilil človeka, da začenja misliti o njenih vzrokih, o kulturi, o nezdruživih pojavih v kulturi oziroma v dejavnosti današnjega človeka. Sili ga, da zariše mejo med civilizacijo in med pravo kulturo. Sili ga, da osvetli napredek in tehniko s prave strani, da ugotavlja in loči povoljno in nepovoljno družbeno razmerje, z eno besedo, da postavi človeško družbo na socialno urejeno osnovo. Izključna merila današnje zahodne kulture so postala: akademije, razstave, muzeji, umetnost, izumi, tehniški napredek. Dejansko je družba razglasila politična in socialna dognanja za člene nižje vrste, ki jim v kulturi ni več mesta. Dokazov je tu na pretek.

Če govorimo danes o dekadenci zahodne kulture, moremo reči, da je to le posledek nesodelovanja omenjenih nižjih členov v osrednjem toku kulture. Vsa doba od francoske revolucije pa do prvih močnejših sunkov v svetovni kapitalizem okoli 1900. je doba neke vrste legalizacije liberalizma. Tako okrnjena in načelno po liberalizmu osenčena kultura je šla svojo nepravo pot naprej. Črpala je hrano in oblikovala skoraj izključno samo iz enega dela družbe, kvečjemu še iz sveta meščanske inteligence.

Če pogledamo n. pr. v svet umetnosti, se nam kaže enostranska slika. Glasba je skoraj popolnoma v službi meščanstva, ravno tako dramatika. Slikarstvo nekoliko manj — tu se že pojavijo predmeti, ki prikazujejo življenje iz socialno utenjenih družbenih plasti. Razmeroma odmaknjena sta edino pisateljstvo in pesništvo.

V novejšem času »gibanja duhov« postaja kultura na vseh svojih področjih vedno bolj vsestranska — opažati je vsaj tako tendenco. To pa ni pojav »nove vzhodne kulture«, temveč zanesljivo znamenje, da naša kultura prehaja na novo stopnjo iz dosedanje stiske. Seveda se ta prehod vrši tam, kjer so tla za take prehode povolnejša, kjer je upor, ki ga nudi oficijelni svet, manjši.

Da je šla »zahodna kultura« rakovo pot mimo socializma in politike, je bilo treba,

kot že omenjeno, te člene razglasiti za manjvredne. Kultura je postala bolj ali manj dekla enega samega sloja družbe, ki jo uravnava po svoje, v svojo korist: v prvi vrsti v službi svobodne izbire sredstev za osebni gospodarski dvig. Taka kultura je stopila v vse družbene elemente: v vzgojo, v umetnost, celo v znanost in predvsem v vodstvo splošnega gospodarskega in političnega življenja. Na tak način je nazadnje naša tako imenovana zahodna kultura zabredla v zagato, iz katere ni več izhoda. Prepada med družbenimi sloji za nas v Evropi je že tako velik, da moremo končno res govoriti o dveh kulturah: o res propadajoči stari, ki je v zatonu in o porajajoči se novi. Točen mejnik je tam, kjer se neha svobodna izbira za gospodarski dvig posameznika, kar je istočasno osnovno pravilo in gibalno kapitalizma. Kakor prava kultura ni propadla s padcem absolutnega suženjstva in kakor ni propadla s polomom fevdalizma, tako ne bo propadla s padcem relativnega suženjstva — s padcem kapitalizma.

II.

Ker smo Slovenci člani maloštevilnega naroda, imamo pri opazovanju gibanja in nehanja celotnega družbenega sistema še posebne težave. Usodo nacionalizma občutimo v vsej obširnosti in težji. Isto seveda velja v glavnem za ostale maloštevilne narode, ki so v podobnem gospodarskem razmerju s sosednimi mnogoštevilnejšimi narodi. Naš pogled na nacionalizem je zaradi navedenega deloma izpačen in boleč. Naš oficijelni svet ne vidi, da se nacionalizem premnogokrat grdo izrablja v namene, ki zadevajo ljudstvo stvarno dokaj občutno. Nacionalizem je kot ogenj, ki je blagor, lahko pa tudi zlo. Zaradi gospodarske odvisnosti je nastala nacionalna nestrpnost, ta je rodila nacionalne ideologije in ideje in ti so stopili spet v službo močnejših gospodarskih enot. Tako je nastal nekak začaran krog, iz katerega ni izhoda, niti izgleda.

V korist močnih gospodarskih enot se goje razne ideologije nacionalizma in istočasno se bijejo ogorčeni boji med njimi, kar pomeni v maloštevilnem narodu močno mobilizacijo ljudskih sil, zlasti inteligence.

Nas Slovence je v klasični dobi našega narodnega suženjstva podjarmil močnejši sosed. Njemu smo morali dajati od svojih

Vojna in politika

Sloga jači, nesloga tlači.

Položaj na bojišču.

Vprašanje krivde za tako nagel poraz francoskega naroda na dnevnem redu časopisja vsega sveta. Do sedaj se poleg praznega obdolževanja pripravili že precej stvarnega gradiva, tako da bo kmalu mogoče resnično stvaren odgovor brez predsodkov. Poročevalci so nam predstavili precej dobro sliko odgovornih ljudi v Franciji tik pred porazom. Ta slika nam pripoveduje, da so se vodilni politiki, ki bi morali v največji slogi sodelovati, prav iskreno sovražili tako, da so skoraj bolj privoščili zmago sovražniku kakor zavidanemu tekmeu v lastni armadi. Z eno besedo — v bodoče se bo med drugimi zgodovinskimi zgledi tudi ta zgled našteval za resničnost reka »sloga jači, nesloga tlači«.

Obenem se bo kot nasproten zgled predstavljala lahko Anglija, ki ima tudi načelno ostro zarisan stranke, ki se v volilnih bojih znajo zares zgrabiti, ki se pa takrat, kadar je domovina v nevarnosti, takoj najdejo v skupnem delu za skupno domovino.

Sporočila uprave

V vednost naročnikom

Dobili smo več pritožb, da mnogi naročniki niso dobili zadnje številke našega lista. Vsem, ki se jim je to pripetilo, pojasnjujemo, da se je zgodilo iz tehničnih razlogov, brez naše krivde in jih prosimo, da nam to oprostite ter ohranijo listu še nadalje svojo naklonjenost.

Novim naslovnikom »Slovenije«

Kakor smo že opozorili, smatramo tiste naslovnike, ki smo jim list pošiljali na ogled, pa ga nam niso vrnili, za prave naročnike.

Če bi kdo iz tvarnih ali drugih razlogov ne mogel ostati naročnik, prosimo, da to takoj pove in za nazaj poravnava naročnino.

UPRAVA LISTA

pridelkov — on je bil naš gospodar in gospod. Zasovražili smo ga, in ker ni govoril naše govorice, nam je bil še bolj tuj in nepriljuden. Ljudstvo je napravilo preprosto zamenjavo — namreč, da je videlo v sosedu, to je v gospodarju — nasprotnika zaradi narodnostne mesto zaradi gospodarske nadmoči. Tak je bil v bistvu prvi dogodek v nacionalni nestrpnosti, ki je pa imel pri maloštevilnem narodu vse zle posledke. Pravo borbo za gospodarsko osamosvojitve je bistveno ovirala vsaka akcija in protiakcija, izvirajoča iz narodne nestrpnosti. Da ni to gola teoretična fraza nam priča klasični primer Tume kot boreca pri južnozahodnem delu našega naroda.

Tako moremo z vso gotovostjo trditi, da je pogled v razmerje modernih trenj v družbi — z našega slovenskega gledišča zelo zelo negotov in nejasen, ker ga večji del motrimo in razlagamo ravno z gledišča nacionalnosti — bodisi naše, bodisi tuje.

Evrope ne bo »rešil« po kratki poti neki narod, ki šteje recimo 80 milijonov ljudi nekje na vzhodu, temveč »rešile« jo bo pravičnejši socialni red.

Nov socialni red ni absoluten zakon, ki velja od razgleda do preklica, temveč je poizkus ozdravljenja in ublaževanja vseh trenj, ki nastajajo v človeški družbi, in kot tak ne more biti statičen-niti časovno, niti krajevno, temveč more in mora biti samo in edino gibljiv, živ, povezan s človekom.

V. Vrščaj.

Med Anglijo in Nemčijo še vedno divjajo zračni boji, vendar se zdi, da se jih udeležuje manjše število aeroplanov, ker so tudi izgube, kakor jih navajata oba sovražnika, manjše kakor prejšnji mesec.

Takoj po razgovoru Hitlerja in Mussolinija na Brennerju, se je na Balkanu začelo precejšnje vznemirjenje. Med Madžarsko in Romunijo se je začela najostrejša polemika radi obojestranskih zatrjevanjih krivic. Naenkrat je udarila vest, da je dospelo v Romunijo nemško vojaštvo, da zavaruje petrolejske vrelece. Potem so se začela najrazličnejša ugibanja o Rusiji, Turčiji in Grčiji. Gotovo je, da so simpatije Grčije in Turčije na strani Anglije, glede Rusije je pa gotovo, da je na kateri koli stvari, ki bi spremenila položaj Dardanel in Bospora, v največji meri interesirana. Gotovo je tudi, da bo njena občutljivost v veliki meri odvisna tudi od pripravljenosti, da riskira kak vojni zapletljaj.

V teh okoliščinah zasluži vso pozornost manifestacija v Skoplju. Ob priliki postavi-

Lojze Ude:

Nekaj pripomb k sodobnim razmišljanjem Andreja Beličana

3.

Beličan sicer z nemajhno spretnostjo in razgledanostjo prikazuje, kako je prišlo do nove svetovne vojne in kako da se je moralo obrniti vse proti Angliji. Prikazuje nam to tako determinirano, da ima in da mora imeti vsak povprečen bralec vtis: Saj res ne more biti drugače. Nikjer tudi ne pozabi omenjati, kako je Anglija, kjerkoli je mogla, zastavljala pot ruski ekspanziji. Ker pa človek še ni pozabil, kaj vse da so pisali Beličanovi somišljeniki od nekako leta 1935. do 23. avgusta 1939., ve takoj, da bi Beličan z isto spretnostjo znal, če bi ne bilo tako, kakor zaenkrat je, prav tako determinirano prikazati, zakaj da n. pr. gre Sovjetska zveza z Anglijo. Zopet more torej človek ugotoviti, da je Beličanovo nevtralnostno stališče hudo, hudo zanimivo. In ker to človek vidi, Beličanovi nevtralnosti ne verjame in si misli, da je osnovni duh, ki nosi vsa Beličanova sodobna razmišljanja, nekaj zelo vezanega in heteronomnega. Če se bo jutri ali pojutrišnjem, kar zaenkrat seveda ni pričakovati, v odnosih med Sovjetsko zvezo in Anglijo kaj izpremenilo: to bi videli, kako bi znal Beličan tudi to spremembo čisto determinirano opisati.

Ni moj posel, zlasti ne v okviru teh pripomb dokazovati, kako zmoten, ker enostranski, je Beličanov ekonomski determinizem in historični materializem. Po svojem svetovnem nazoru spada Beličan pač med tiste, ki so prepričani o razvojnih zakonih človeške družbe, zakonih prav v pomenu nekega Newtonovega fizikalnega zakona. Jaz o tem nisem prepričan. Vidim pač tudi ustvarjajoče sile človeške osebnosti, važnost osebnega in individualizirajočega faktorja v zgodovinskem razvoju, odločilnega v tem smislu, da se niti en po naravi sicer isti družbeni konflikt v raznih zemljah ne rešuje z enakimi metodami in z istim zaključkom.

Odločilno za različnost pogledov na današnji evropski in svetovni položaj postaja to različno prepričanje in ocenjevanje narave zakonov družbenega razvoja pri vprašanju, ali je res ideologija, da rabim ta najobičajnejši izraz, samo odraz takih ali drugačnih gospodarskih razmer, interesov, ali ne. Gre za stari filozofski spor, ali je človeška duhovnost samostojno bitje ali ne. Ne da bi bil filozofski idealist in bi mi bilo edino resnično bitje moja zavest, odklanjam tudi materializem, kateremu je zavest le odtis zunanjega sveta v možganih, ideologija le nadstavba ekonomskih razmer. Ideologija more vsebovati čisto svojevrstne, iz celotne človeške narave izhajajoče prvine. V človeku so sile zgodovinskega gibanja, padanja, vstajanja, napredovanja, nazadovanja, življenja, smrti, ustvarjanja ali uničevanja. Prav te so odločilne. O železnih zakonih družbenega, zgodovinskega razvoja bi bilo mogoče govoriti le tedaj, kadar bi vsak človek na isti pojav enako reagiral. To pa se ne dogaja, tudi ne pri ljudeh istega gospodarskega interesa. Med pojavom in reakcijo človeka na ta pojav je svet človeške duhovnosti, njegovega moralnega čuta, ljubezni ali sovraštva, renicoljubnosti ali lažnivosti, pravicoljubnosti ali krivičnosti, svobodoljublja ali hlapčevskega duha, poguma ali strahopetnosti, oblastiljelnosti ali neoblastiljelnosti, sebičnosti ali altruizma itd. Odrekat temu svetu neko samostojno bitnost je prav tako nemogoče, kakor odrekat samostojno bitnost zunanjemu svetu. Z dokazovanjem nasprotnega uganjajo marksisti večkrat hujšo »metafiziko« kakor vsi resnični metafiziki. Kratko rečeno: Neka ideologija meni ni enostavno proiciranje gospodarskih razmer, interesov, v človekovo zavest in prizadevanje.

Imperializem v najširšem pomenu besede je prizadevanje po razširitvi neke oblasti. Imperializem je torej pojav, s katerim

ima človeštvo vedno opraviti, in ni to šele iznajdba kapitalistične družbe.

Po opredelitvi marksistov je imperializem vsemogočnost monopolističnih trustov, sindikatov in bank in finančne oligarhije v industrijskih deželah, je nadalje odtok kapitala k virom surovin, boj za monopolistično obvladovanje teh virov in končno izkoriščanje milijonov prebivalstva dežel z manjšim kapitalom, a surovinskimi viri ter pogoji za industrializacijo, po deželah z močnejšim kapitalom in razvito industrijo.

Dejansko pa je to le oblika imperializma na današnji razvojni stopnji gospodarstva. To so le nova sredstva, ki se jih imperialist poslužuje, ko hoče nekoga nadvladati. Čeprav je od marksistov zgoraj opisanemu procesu res treba priznati neko samogibnost in brezosebnost, pa je treba resnicoljubno priznati tudi to, da se konflikt med izkoriščevalci in izkoriščanci usodno zaostri šele po ta proces spremljajočem političnem imperializmu, s posebno ideologijo, ki ta imperializem nosi ali spremlja. Neko stanje, ki je tudi samo po sebi sicer tako, da se ne smemo z njim nikdar sprijazniti, se po spremljajočem političnem imperializmu more spremeniti v pravi pekel, ker jemlje prebivalstvu dežel, objektov svojega imperializma vsako možnost izkupati se iz tega stanja. Zopet je osebni faktor kot nosilec nekega političnega imperializma, z vso svojo miselnostjo, tisti, ki odloča. Prav po tem osebno človeškem in ideološkem faktorju, ki nosi neki imperializem, so ogromne razlike med imperializmi posameznih dežel, njihovih metod in trajnosti. Istost ali podobnost gospodarsko-socialnih pojavov izgublja na svoji odločilni važnosti pred razliko teh imperializmov, povzročeno po ideologijah njihovih nosilcev. Nevzdržno se mi zdi to enačenje ljudi Beličanove vrste: imperializem je imperializem. Tako enačenje je izraz omejenosti, sivega, življenjsko odsotnega doktrinarskega gledanja na dogajanja v svetu.

S tega gledišča je seveda — to pa le mimogrede — upravičeno govoriti tudi o imperializmu Sovjetske zveze. Vsako nasiljevanje volje drugih narodov je izraz imperialističnega duha, pa obračaj to, kakor koli hočeš. Celo ekonomski imperializem se mi po Sovjetski zvezi ne vidi tako izključen kakor se to našim leninistom zdi, seveda v zelo drugačnih oblikah, kakor je to ekonomski imperializem ostalih imperialističnih dežel.

Ideologijam, ki nosijo ali spremljajo imperializem, pripisujem jaz pač mnogo večjo važnost, kakor to dela Beličan. Od tod najino tako različno gledanje na današnja dogajanja v Evropi in v svetu, od tod moje razlikovanje med večjim in manjšim zlom, ki se zdi ljudem Beličanove vrste tako povsem nerazumljivo. Tudi Sovjet. zveza more biti imperialistična in dejansko tudi je: umestno, kakor pri drugih imperializmi, je tudi glede imperializma Sovjetske zveze le vprašanje večjega ali manjšega zla kakor je imperializem druge dežele.

V smislu svojega historičnega materializma je Beličan determiniral z neko neizogibnostjo tudi izbruh današnje vojne. Pravi sicer na strani 418: »Ni pa bilo nujno, da je nastopila (namreč kriza in odprava versajškega reda) v obliki revanšne vojne, v obliki druge svetovne vojne, ki naj bi po namenu svojih nosilcev le na novo razdelila svet... Ob ohranitvi imperialističnega reda pa je morala versajška žetev dozoreti v žetev sovraštva pri premaganih v žetev revanše, nove vojne.« Kaj da bi moglo preprečiti vojno, ako je vse tako determinirano, kakor je to opisal Beličan, bi si človek mogel misliti, ako bi ne bilo razdobja od leta 1935. do 23. avgusta 1939. leta. Tako si pa človek ni čisto na jasnem.

Ne rečem, da ni mogoče govoriti o neki determiniranosti izbruha sedanje vojne.

zdravil demokraciji. Velika delavnost ameriške diplomacije se vidi iz tega, ker je bil londonski poslanik Kennedy poklican na poročanje in je tudi angleški poslanik Lothian odšel poročat v London.

Odločni nastop Združenih držav Severne Amerike je imel za posledico, da so Japonci nekam odnehali in da je napetost na daljnem vzhodu, kakor se dá posneti iz poročil, znatno popustila.

Toda ta determiniranost ne izhaja enostavno iz gospodarskih razmer in odnosov, ki sami tudi v veliki meri izhajajo iz neke ideologije. Ta determiniranost izhaja odločilno iz svojevrstne duhovne nastojenosti nosilcev vojne, nastojenosti, o kateri ni mogoče reči, da je enostavno izraz nekih gospodarskih interesov, samo to. In če tako gledamo na to vprašanje, moremo govoriti ne samo o vzrokih, temveč tudi o krivdi. Če bi temu ne bilo tako, bi bilo ogorčenje leninistov popolnoma nesmiselno. Kar je namreč determinirano v polnem pomenu te besede kot nekaj, čemur se s človeško voljo in borbo ni mogoče izogniti, ne more biti predmet našega ogorčenja ali

sovrastva, temveč le predmet našega obžalovanja.

Prav leninisti so bili tisti, ki so proti mehanističnemu marksizmu druge internacionale ostro poudarili, da se nič ne zgodi kar samo od sebe, da tudi do socialistične družbe ne bo prišlo kar po nekih imanentnih zakonih družbenega razvoja, temveč da je borben in zavestno snujoč človek nosilec zgodovinskega procesa. Kljub temu pa tudi leninisti praktično, v konkretno danem položaju, slejkoprej podcenjujejo ta osebni faktor v zgodovinskem razvoju, kadarkoli gre za neleniniste.

(Dalje sledi)

Z A P I S K I

Centralistična logika

Hrvaški dnevnik »Obzor« je nedavno tega zahteval, da se hrvaški banovini zagotove tudi dohodki od posrednih davkov, ker so sedanji dohodki, ponajveč od neposrednih davkov, premajhni. Na to sta se takoj odzvala belgrajska lista »Delo« in »Napred«. Oba lista zatrjujeta, da to ne pojde, ker so tudi potrebe države zmeraj večje.

Kakor noben človek od belgrajskih listov drugačnega odziva ni mogel pričakovati, tako je dolžnost vsakega, da zmeraj znova opozarja na to posebno miselnost, po kateri je Belgrad, so južne pokrajine in država eno. A še prav posebno je treba poudarjati, da pri takih »skrbih« v resnici prav nič ne gre za kakšno resnično brigo za našo skupno državo, ampak samo za to, da bi navsezadnje bil tudi Belgrad prizadet. Vzemimo primer, ki je tako »Delu« kakor »Napredu« najbližji, namreč ravno Belgrad sam. Poslej naj Belgrad, najboga-tejše mesto v naši državi, iz lastnih dohodkov vzdržuje vse tiste stvari in naprave, ki jih na primer vzdržuje naša brezprimerno revnejša banovina iz naših posebnih banovinskih dajatev, ki pa jih za Belgrad vzdržuje država. In tisti hip se bodo državi dohodki čudovito povečali.

To bi bila edino pravilna pot, da se zagotove državi večji dohodki, naložiti namreč dajatve tistim, ki jih doslej še ne plačujejo, ne pa okrnjevati v dohodkih že tako preobložene slovenske in hrvaške kraje. Seveda, razumemo, da »Delu« in »Napredu« ne diše dajatve.

Sicer pa spet kedaj ponavljamo osnovni pogoj za pravično in uspešno sožitje v naši državi, ki zahteva popolno finančno samoupravo za Slovence kakor za Hrvate. Vsaka enota bo na svojem področju sama pobirala vse dohodke, državi pa odračunavala, kar je njenega in seveda v enaki meri, kakor bodo odračunavale druge enote.

»Delu« in »Napredu« poročujemo vnaprej, da bomo Slovenci vse te dajatve državi verno odračunavali. Tudi za Hrvate ne dvomimo, da bodo delali takisto. In tako bo ostalim enotam dana priložnost, da pokažejo v dejanju tisto skrb za državo, ki jo sedaj kažeta »Delo« in »Napred«.

Poglavje iz dialektične razčlembе

V svoji polemiki s »Sodobnostjo« smo jo opozorili, da nimajo njeni nauki nam in drugim niti smisla niti teže, če pred vsem ne opredeli natančno pojmov, s katerimi dela, in če po drugi plati meče najrazličnejše pojave vse v en koš, četudi je njihna dejanska vsebina bolj različna, včasih kakor noč in dan.

Namesto da bi bila pa pojme opredelila in jih prikazala v njihni različni vsebini in obliki, ki bi jo vsaj resni ljudje na tako vabilo pričakovali, se pa skuša otresti razravnjanja z očitkom, da »Slovenija« vztraja slej ko prej pri svoji za-verovanosti v preteklost, pri svojem antantofilstvu. S tem oznamenjuje namreč »Sodobnost« na mah tisto, kar je bila izrazila z besedama versajstvo in wilsonizem. In če smo zahtevali jasnosti, pa po posebni logiki »Sodobnosti« jahamo na teh besedah »s sofistiko, nevredno resnih ljudi«.

Za »Sodobnost« pa je seveda resno početje, če meče versajstvo in wilsonizem vse v en koš, če je pri tem niti zapovrstnost niti zaporednost ne moti, če razglašanje naše pogojno priznanje zahodnih demokracij — in vsi naši bralci vedo, kako je bilo od nekdanj pogojno, zmeraj le priznanje razmeroma boljšega, ali manjšega zla, če že kdo hoče — za absolutno antantofilstvo. In če se človeku zdi, da je navsezadnje le nekakšen razloček med imperializmi, za katere narodi ponekod celo prosijo, pa med drugimi, ki se jih otepajo s krvavimi rokami, je pa to seveda sofistika. Kajti prava — menda dialektična — razčlemba, ki je še hudo znanstvena po vrhu, razlaga, da takega razločka ni.

Spričo takih izvirnih »razčlemb« pomeni očitke neresnosti s strani takega razčlenjevalca naravnost priznanje. Mika nas samo vprašanje, kakšno posebno vsebino ima beseda razčlemba pri »Sodobnosti«.

In zdi se nam res, da »Sodobnost« s takim imenovanjem ne bo postala slavna, vsaj pri tistih ne, ki štejejo.

Kaj pišejo listi

Kaj je s sukancem ali spet neka centralna zadeva

V »Trgovskem listu« beremo:

Kakor smo napovedali že na tem mestu, je zadrega s sukancem vsak dan večja. Krojači, šivilje in drugi obrtniki letajo od trgovine do trgovine, da staknejo še kje kako vretence. Trdka, ki nam sicer dobavlja sukanec, nam ga sedaj ne more pošiljati v zadostni količini. Odjemalci pa, ker je to že postalo moderno, sumičijo nas trgovce, da sukanec skrivamo iz žele, da bi dosegli višje cene. To je unnenje, ki pa je brez podlage. Na drugi strani pa slišimo iz Belgrada, da je tam sukanca povsod dovolj in da si ga lahko vsakdo kupi kolikor hoče. Kako je to mogoče? Nimamo sicer dokazov, to da domnevati moramo sledeče: Ljubljanski grosisti so nabavljali sukanec od Centrale v Zagrebu. Ta je pa menda na višje povelje likvidirala. Mi smo potrpežljivo čakali, da nam bo poslala sukanec, dobili smo pa odgovor, da sukanca ni in da se vsa zaloga seli v Belgrad. Med tem so gotovo belgrajski trgovci od tamkajšnje centrale pokupili vso zalogo in le tako je mogoče, da ga imajo sedaj cele kupe, medtem ko mi dobimo le sem ter tja kako malenkost, ki zadostuje komaj za nekaj dni. Če pomislimo, da je n. pr. ducat sukanca veljal 30 dinarjev manj, kakor sedaj stane (računam namreč 915 m), tedaj vidimo, da belgrajski trgovci prav dobro zaslužijo, če so kupili sukanec še po stari ceni, medtem ko ga Ljubljana in druga mesta v Sloveniji niso dobila.

Kako je Francija zgubila vojno

Pod tem naslovom priobčuje švicarski dnevnik »Neue Zürcher Zeitung« osebne vtiske in spomine francoskega pisatelja Andréa Mauroisa. Posebno zanimiv je razgovor, ki ga je imel Maurois konec 1935. leta z Winstonom Churchillom. Navajamo ga dobesedno:

Nenadoma mi je dejal: »Mr. Maurois, nobenih romanov ne smete več pisati. Ne! In tudi nobenih življenjepisov ne smete več pisati. Ne! Ne!«

Pogledal sem ga precej osuplo.

»Kar morate zdaj storiti, je nadaljeval, je tole. Pišite vsak dan sestavek, en sam sestavek, vsak dan enakega. V teh sestavkih bote povedali v vsaki obliki, ki vam bo prišla na um, eno samo misel. Francoska zrakovna sila, ki je bila nekoč najboljša na svetu, drži nazaj na četrto ali peto mesto. Nemška zrakovna sila, ki je nekoč sploh ni bilo, je na tem, da postane najboljša na svetu! Za to gre. To je vse. Če bote oznanjevali v Franciji te resnice, če bote prisilili Francijo, da posluša te stvari, bote storili čudo.«

rili nekaj brezkončno bolj važnega, kakor če opisujete ljubzenske zgodbe kake ženske ali častilce kakega moža.

Odvračil sem mu, da žal nisem noben strokovnjak v vprašanih zrakovne oborožbe, da nimam nobene aytoritete, govoriti o tem, nihče bi me ne poslušal, če bi kljub temu hotel tako delati, in zategadelj bom tudi vnaprej pisal romane in življenjepise. »Nimate prav«, je dejal s svojim močnim in posmehljivim glasom. »Ta hip je en sam predmet, ki sme zanimati Francoza, namreč ogražanje po nemški zrakoplovni sili. Kajti vaša dežela lahko ob tem propade. Omika in knjištvo sta neprecenljivi stvari, toda omika brez moči ne bo kmalu nobena živa omika več.«

Nikoli nisem napisal sestavkov, ki jih je Churchill zahteval od mene, in danes obžalujem to bridko. Razgovor z njim je naredil že takrat name globok vtisk in je zapustil v meni trajni občutek nemira. Večkrat sem pozvedoval pri odločilnih osebah glede naše zrakovne obrambe. Vselej se je odgovor ali izumikala ali pa je bil izrečno črnogled.

GOSPODARSTVO

Boj za cene in rod borziancev

V nedeljo 22. septembra t. l. je napisal v gospodarski rubriki v »Slovenec« g. inž. Suhadolc rentabilnostni preračun za današnje kmečko proizvodnjo krompirja, kar je dalo dva dni pozneje gospodu X. priliko, da zavzame v isti rubriki odklonilno stališče do Suhadolčevega načina preračunavanja, češ, da »se dajo po metodi g. inž. Suhadolca proizvodni stroški krompirja poljubno dvigniti«. Z grajano metodo je mogoče po mnenju gospoda X. »utemeljiti... ne samo ceno 175 din za 100 kg krompirja, temveč prav vsako ceno«. Gospodu X. »ne gre toliko za ceno krompirja, kakor za tipičen primer, za metodo dokazovanja«.

G. inž. Suhadolc je namreč postavil v svojem preračunavanju med stroške proizvodnje krompirja tudi ceno za gnoj, obrestovanje kapitala, ki ga predstavlja posestvo in pa obrestovanje obratnega kapitala, ki ga predstavlja kmečki inventar, poleg stroškov za človeško in živinsko delo, za seme itd. To se zdi gospodu X. nedopustno, zato vzame za ilustracijo, kakšno vlogo bi po tej metodi lahko igral v našem narodnem gospodarstvu na primer gnoj. Pravi namreč, »da bi se lahko dvignila vrednost gnoja po potrebi tudi na 1000 milijonov din in več, ne da bi mogel kdo te dokaze prav ovreči, ko gnoj po večini ne gre na trg in nima tržne cene«. Očividno misli g. X., da je gnoj kmetu nekako podvržen, ker ni nič zanj štel. Na kmetiji je gnoj vsak dan kup novega, trga zanj ni, pa je hvala Bogu svet tako ustvarjen, da koristi gnoj vsaj setvi, da se ga tako kmet vsaj na nekakšen način odkriža izpred praga. Po mnenju gospoda X. je zato seveda kmetu dano čisto na voljo, koliko bo med proizvodnimi stroški ocenil gnoj, oziroma bo ceno gnoja prikrojil pač tako, da bo opravičil tisto ceno za krompir, ki jo prav želi držati.

Isto je z velikim delom drugih postavk v tej (Suhadolčevi) kalkulaciji, pravi g. X., in nadaljuje: »Ako obremenjujejo obresti res vsak ha slovenske obdelane zemlje s 1000 din, k tej zemlji pripadajoči obratni kapital s 720 din, bi se moralo plačevati od 320 tisoč ha poljedelske zemlje v Sloveniji 320 milijonov din obresti, od k temu pripadajočega obratnega kapitala pa 230 milijonov din. Če računamo z obrestno mero 6 %, bi se to reklo, da je zadolžena slovenska poljedelska zemlja s 5 milijardami din, k temu pripadajoči obratni kapital pa s 4 milijardami din. Na prvi pogled je jasno, da tu ne more biti govora o obrestih, ki se dejansko plačujejo in zadolžitvah, ki dejansko obstajajo. To so le fiktivni izdatki, pravi g. X.«

Saj je dobil kmet zemljo od očeta, si misli X., in ga ni nič stala, zakaj bi potem računal obresti, ki mu jih ni treba nikomur plačevati. To so le fiktivni stroški.

Čeprav prav rad verjamem gospodu X., da je napisal svoja izvajanja v najboljši veri in najboljšem namenu, naj mi pisec oprosti, če sem prepričan, da je tako mišljenje naperjeno resnično proti koristim kmečkega stanu. Čeprav trdi X., da je povezan s podeželjem s tesnejšimi vezmi, kakor z mestom, me njegovo mišljenje spominja tiste mestne gospode, ki prinaša kmetu pri izletih in obiskih opuščavljenje v sadovnjaku, na travniku in v vinogradu, ko mu lahko miselno in čez potrebo uničuje travo in sadeže, ker si pač misli, da je vse to samo zraslo, da je Bog teh dobrot nasul kmetu mimogrede. Kmetu se ob takih obiskih trga srce v prsih, če s iz prirojene

Zvišanje državnih dohodkov

Pod tem naslovom piše »Naš glas«, list za državne nameščence in upokojenke v zadnji številki od 15. oktobra 1940:

Po zadnjih uradnih vesteh so se v avgustu drž. dohodki znatno zvišali, tako da so dosegli 1306 milijonov din., t. j. 24,5 % ali za 165 milij. dinarjev več od lani. Pri tem je treba pripomniti, da so letos ostali neupoštevani dohodki, katere je prevzela banovina Hrvaška in da zemljarina še ni bila vplačana. Zelo so se zvišali dohodki od davka na poslovni promet, od taks in trošarin, tudi monopolni dohodki so močno narasli, zlasti pa dohodki od železnic. Celo carinski dohodki se nasprotno lanskim niso znižali. — Za zvišanje prejemkov državnega službenstva in upokojenecv torej ne bi primanjkovalo sredstev, če bo določen državnih dohodkov ostal na tej višini.

spoštljive ponižnosti ne upa zaropotati ali meščana vsaj podučiti, da je v najmanjšem sadežu več njegovega truda, kot ima na trgu cene in da je sleherni njegov pridelek tako rekoč utelešen trud in skrb.

Ali kmet res nima pravice računati v svoji proizvodnji tudi gnoj? Ali res nima gnoj tržne cene? V Rušah pravijo, da je treba umetno gnojilo plačati; o tem ne bo spora. Umetnih gnojil uporablja kmet vedno več, oziroma bi jih moral. Naša plodna zemlja prehaja v tisto stanje izčrpanosti, ki terja racionalen in intenziven način kmetovanja, s čimer se proizvajalni stroški v primeri s primitivnim kmetovanjem večajo.

Pa hlevski gnoj? G. X. je postavil vsa svoja razmišljanja na osnovno zmoto, da je hlevski gnoj zastoj. Tržna cena za hlevski gnoj je na primer v mojem kraju 60 din za navaden kmečki voz. Da je gnoj trda pasivna postavka v kmečki produkciji, vedo vsi tisti tisoči slovenskih baltarjev, ki imajo krpo zemlje, pa ne morejo prerediti v svojem hlevu niti enega repa in so zato brez gnoja. Toda tudi če imaš denar, boš težko kupil gnoj, ker ga nobena kmetija ne proizvaja preko svojih potreb, oziroma ker zemlji gnoj nikoli ni preveč. Kdor ti proda gnoj, ti stori uslugo. Zato je gnoj tako tržno blago, ki ga moraš plačati in biti obenem zanj še hvaležen.

Gnoj pa ne stane samo potrošnika-poljedelca, ampak tudi proizvajalca-živilorejca. Živini se ne nastilja z ozirom na higieno, ampak z ozirom na produkcijo gnoja. Ta ozir narekuje izbiro in količino stelje. Stelja pa stane. Končno ima živinorejca z gnojem delo, ki bi moralo biti plačano. Cena gnoja je utemeljena s produktivnimi stroški in pa z delom. Zato se g. X. glede upravičenosti preračuna g. inž. Suhadolca zelo moti. Pasivna postavka za gnoj je zelo realna in nič svojevoljna v kmečki produkciji.

Kako je pa s postavko za obrestovanje zemljiškega in obratnega kapitala? Plodna zemlja in kmetijski inventar predstavljata brez dvoma neko obliko kapitala. Danes še celo precej cenjeno, ko je tezaviranje in naložba drugod nemogoča ali pa nezaželjena. Iz. inž. Suhadolčeve postavke za obrestovanje kapitala, ki ga predstavlja plodna zemlja, pa sklepa g. X. čisto napačno, da je tedaj slovenska plodna zemlja zadolžena s 5 milijardami din. Ni za toliko slovensko posestvo zadolženo, ampak toliko bi moral nositi njegovim lastnikom sam po sebi in brez dela. Tolikšna bi morala biti renta slovenskega kmeta, ki bi jo moral uživati poleg dohodkov od svojega dela. Če ne bi bil kmet posebna kasta s posebnimi dolžnostmi. Danes lahko namreč z gotovostjo trdimo samo to, da uživa dohodek od zemlje brez dela veleposestnik (čeprav morda samo razmeroma nizke obresti), ki oddaja zemljo v najem za delo, ker agrarna reforma pri nas še ni naredila konec zemljiškemu podložništvu. Ves smisel agrarne reforme je prav v tem, ker mora najemnik zemljiškemu gospodu plačevati obresti od zemljiške samega in ker je ta dajatev sicer njegovo večino in dedovano breme, kakor kak izvirni greh. V sedanjem družabnem redu bi bilo zemljiško najemništvo in podložništvo pravično samo tedaj, če bi kmečka produkcija res prinašala tudi obresti od vrednosti zemljišča. Pa je namreč ne! Boji v tolažbo gospoda X. in v pouk g. inž. Suhadolca takoj povedano, da je inž. Suhadolčev prera-

čun v nedeljskem »Slovenec« vključ v postavki za obrestovanje zemljiškega kapitala občutno zgrešen. Kajkrat se namreč zgodi, da kmet ne pripelje z njive domov več setve, kakor je dal v zemljo semena, morda celo sploh nič, ali pa vsaj znatno manj, kakor ima v svojem preračunu zapisano g. inž. Suhadolc. Življenje je namreč vedno za doberšen del slabše, kakor kaže teoretična podoba, ki so jo naredili strokovnjaki.

Za primer naj povem, da ne bo v mojem kraju letos sadna in vinska produkcija pokrila učinkovitih stroškov, da ne bo dala ajda mnogo več kot posejano seme, da je stru prav slaba po količini in kakovosti in da je zadovoljiv samo pridelek krompirja, kolikor ga je vsejanega na suh svet, in pa pridelek svinjske krme. Govoriti o obrestovanju zemljiškega kapitala je tedaj seveda smešno, o plačilu za opravljeno delo pa še žalostno. Lani je bil kmet brez krompirja.

Kmet se s svojim zemljiškim kapitalom prav v tem razlikuje od industrijskega in trgovskega kapitalista, da rije po zemlji, ne da bi se vprašal, po čem mu pride ura dela in da ne računa nikoli donosnosti v odstotkih od vrednosti, ki jo predstavlja. Kmet si ne pridruže pravice trgovskega in industrijskega kapitalista, ki ustavi delo in proizvodnjo, kakor hitro se njun kapital ne obrestuje z dovolj visokim odstotkom, in naložita svoj kapital potem rajši drugje bolj plodonosno. V tem smislu pojmem jaz, da je kmet steber države, da se vse drugo zida na njegovem hrbtu; v tem smislu, da se edini od odreda v korist vse družbe rentabilnostnemu preračunavanju (preračun g. inž. Suhadolca ni življenjsko resničen in naj zato ni g. X. v strahu pred njim); v tem smislu nazaduje, da se edini on nikdar ne posluži pravice drugih družabnih slojev, da bi pri zgubi ali slabem zaslužku ustavil svojo produkcijo in tako odtegnil družbi kruh po metodi industrije.

Ne recite, da so začeli omejevati po potrebi še tudi kmečko proizvodnjo z načrtnim delnim uničevanjem pridelka. To dela le sramota današnje človeške družbe, zloglasni rod borziancev, ki mu je resnično delo prihranjeno in ki visi na kmetovi produkciji nekako tako, kakor visi pijavka na živinčetu. Zastopniki tega zloglasnega rodu žive tudi pri nas.

Če predpostavimo tedaj danes veljavni družabni red, moramo reči, da se ta red ohranja samo zaradi tega, ker se kmet odpoveduje pravici kapitalističnih plasti družbe, da bi zahteval za svoje delo absolutno in brezpogojno donosnost dela in zemljiške vrednosti. To je mogoče samo zaradi tega, ker vodi kmeta načelo, da dela zato, da si ohrani golo življenje, v naprotju z miselnostjo kapitala, ki hoče od udeležbe na vsak način zaslužek v obliki visokodostotne dividende, zaslužek od kapitala brez osebnega dela.

Nekaj docela drugega je, če se obrača X. proti upravičenosti zemljiške rente, tedaj proti dohodkom brez dela. Morda sam ni pomislil, da je s tem dregnil naravnost v današnji družabni red (oziroma v nered),

ki je z njegovo zahtevo nezdružljiv. Če si brez osebnih zaslug in brez osebnega prizadevanja dedoval očetov kapital, imaš po današnjem družabnem redu pravico živeti do smrti v brezdelju, čeprav se tej pravici upira moralni imperativ dolžnosti dela. Družabni red namreč ni istoven z moralnim. Moralni red pravi, da je delo človekova pravica in dolžnost. V imenu moralnih načel sme zahtevati brezposelnost od družbe dela, v imenu morale bi smela družba prisiliti k delu tudi najmastnejšega kapitalističnega rentnika in sicer oziraje se na telesne in umske njegove zmožnosti. Če bi namreč postavili družabni red na moralno načelo pravice in dolžnosti dela in priznali delu spodobno plačilo, bi zgubil kapital svojo današnjo moralno (ali rajši nemoralno) ost, čeprav morda ne tudi gospodarskega pomena. Vsekakor bi se približali za korak idealu človeške družbe, zakaj brezdelje je tisto, ki kvari moralo tako imenovanih »višjih« ali tudi »pridobitnih« plasti družbe, brezdelje je odgovorno za večjo potrošnjo, kakor po naravi terja želodec, brezdelje nekih krogov je krivo silni nemoralni naših časov, zakaj znano je, da brezdelje ne rodi plemenitih misli in nagnjenj. Vprašam gospoda X., kdo je pa kriv draginje? Kaj je mar kmet začel navijati pri krompirju. Kmet, ki dela, nima časa za zle misli. Začeli so brezdelni dividendisti, kmet se pa skuša pri krompirju samo braniti. Če se je pa začelo morda pri moki in žitu, je to pač zato, ker ga porivlje na trg izza kulis rod borziancev, brezimena veriga mogočnih neznancev, ki si podaja pridelek iz rok v roke toliko časa, da cena pridelku »dozori« za trg. Vsakemu členu te verige ostane nekaj v rokah. Hrvaški listi so za primer pokazali eno tako verigo v pohujanje vse javnosti. Krivo pa je, da policaj ne prihaja nikoli na borzo, pač pa pride na trg, kamor je privlekl uboga kmetica nekaj krompirčka in si v svoji priproščini mislila, da ga sme podražiti po zgledu moke ali olja. Namesto da lovimo po trgu branjeve, zgrabimo rajši stvar pri korenini.

Gosp. X. pravi še: »Poviški zaslužkov so le takrat resnični poviški, če je mogoče nekomu drugemu prav toliko odvzeti, kolikor se je enemu dodalo.« Zato nima nobenega pomena vse cene dvigniti za isti odstotek, oziroma ima od tega škodo le tisti, ki z denarjem varčuje. To modrost gospoda X. so vedeli tudi tisti, ki so začeli pri nas navijati cene in ki hočejo, da bi ostala podražitev samo enostranska. Ker je kmet brez moči proti cenam, ki jih določa rod borziancev, se more braniti samo na ta način, da dvigne cene svojim pridelkom.

Pa še to: ker je nekim družabnim plastem vsekakor treba poskočiti na pomoč in ker to ni drugače mogoče, kakor da se prav toliko vzame nekomu drugemu, predlagam, naj se vzame vse odvečne kose kruha večkratnim zaslužkarjem, sinekuristom in dividendistom, upravnim svetnikom in pregleda rod borziancev. Vsakdo naj ohrani samo en zadosten in časten vir dohodkov.

Toda neki zdravnik je dejal, da si ne bi bolnik nikdar izrezal raka sam, če bi mu dali tudi nož v roke, ker bi to samega bolelo.

Sagitta.

Ošlak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v letih 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Na postaji Špilje, ki je bila po nas že vojaško zasedena, je v nekaj minutah bil odstavljen avstrijski postajenar, katerega mesto je takoj prevzel naš revident Rudella. Osebe postaje Cmurek se je soglasno izjavilo za Jugoslavijo. Roglič jih je radi tega pustil na svojih položajih in njihne stavke je bilo konec.

Na postaji Radgoni je postavil za načelnika adjunkta Kovačiča, kateremu sta bila dodeljena še uradnika, Pavline in Kolenc. Po izgovoriranju Zeilhoferjevih vojakov, ki so odšli, potem ko so na postaji pustili močno stražo, zasedal mesto samo, se je Roglič z isto garnituro peljal naprej do postaje Ljutomer, kjer je tudi odstavil nemško usmerjenega in postavil slovenskega postajenarčelnika. Če se ne motim se je Roglič s praznim vlakom še tisto noč vrnil nazaj v Maribor.

Dan pozneje, t. j. 2. decembra 1. 1918., je slovenska Narodna vlada podredila vse po Maistru in slovenskih železničarjih zasedene proge svojemu poverjeniku ali ministru za promet. To je še ta dan obnovilo osebni promet po stavkajočih progah; v

nekaj dneh potem je začel delovati tudi tovrni in brzovozni promet. Vse to ni samo pomirjevalno vplivalo na obmejne Slovence, temveč je dalo tudi vojaškim posadkam, ki so s puškami v rokah držale mejne točke in kraje, potrebno zvezo.

Železniška služba na postaji Radgoni je tudi med 1. decembrom 1. 1918. in 4. februarjem 1. 1919. od železniških organov zahtevala cele in taktne može. Čeprav pod okriljem naše vojaške posadke, so Kovačič, Pavline in Kolenc imeli prav težko stališče, kar je razumljivo, ker je potujoče nemško in naši zasedbi nenaklonjeno občinstvo, vsaki stvari nasprotovalo ter vzajemno delo namenoma oteževalo, da ne govorim še o ovirah, ki jih povzročala vsako slično službovanje v svojem začetnem štadiju že z ozirom na dvodržavno upravo v civilnem in vojaškem pogledu, ki sta takrat vladali ena proti drugi v Radgoni in vsem njenem okraju. Pri vsem tem je načelnik Kovačič pokazal, da je bil svoji težavni poziciji dorasel. Prebrodil je vse nevšečnosti ter bil tudi pri nas vojakih zelo visoko cenjen in priljubljen. Njegova markantna zunanjost mi je še živo pred očmi. Med radgonsko bitko nam je pomagal, kar je bilo v njegovih močeh, in če rečem, da je tudi njegovo zadržanje bilo prav hrabro, nisem preveč povedal. Iz povedanega sledi, da je pomoč, ki jo je Zeilhofer imel pri zavzetju Radgone in njene železnice, bila potrebna in so-

K U L T U R N I P R E G L E D

Dušan Ludvik: „S potepuško palico“

Ciklus štirih pesmi s skupnim naslovom »Klici po Bogu«, s katerim se je l. 1938 v Debevčevem »Domu in svetu« prvič predstavil Dušan Ludvik, razen novega imena ni bil ravno velik obet, kajti to niso bile močne religiozne ekspresije, kakršne bi morda ob takem motivu pričakovali, pa tudi ne nekaj izrazito novega, tako da bi ga človek skoraj obsodil za ekspresionističnega epigona. Taka sodba bi bila prenapljena, kajti če si se ob njegovih poznejših pesmih spomni tudi pravecev, si videl, da so bili vendarle tudi že tu zarodki tistega, kar se je pozneje izkazalo za najznačilnejšo črto Ludvikovega pesniškega sloga (prvi štirje verzi v drugi pesmi omenjenega cikla in še nekateri posamezni stihi v vseh štirih). Že takoj v naslednjem letniku »Doma in sveta« nam je namreč mladi pesnik z večjim številom pesmi določneje odkril svoj pravi obraz in ga tudi že sam poznamoval s simbolom potepuštva. Ta simbol je ostal tudi v naslovu njegove prve pesniške zbirke, s katero je napravil v svojem delu nekakšno zarezo in nam dal priliko, da govorimo o njem.

Na nekoliko racionalističen način, a z dovolj svežimi podobami je izrazil Dušan Ludvik značaj svoje poezije in svoje pojmovanje pesniškega poslanstva tudi v uvodni pesmi, ki naj bi bila nekakšna pesniška razlaga zbirkega naslova in njene notranje razdelitve, prav tako kakor pri Šaliju, ki je storil v svoji zbirki isto, seveda s tišjo, bolj pritaženo pesniško besedo, ustrežajočo njegovemu značaju in njegovemu naslovu. Mnogo bolj živo in neposredno kakor v artistično dobri, a vendarle ad hoc narejeni uvodni pesmi, pa se je Ludvikova široka in razgibana pesniška narava izlila v lahкотno, razposajeno »Pesem potepuha«, ki je zdaj pač zato, ker je postavljena na čelo zbirke in obenem začenja tudi prvi del »V rožnem vetru«, ki obsega erotične pesmi, morala dobiti spremenjen naslov »Ljubezen potepuha«. Ta oblikovno dovršena, vsebinsko polna pesem je gotovo najboljša v vsej zbirki. Tako žive in neposredne lirične umetnine že dolgo nismo srečali ne v revijah, ne v zbirkah. Žal bleščeča lepota, s katero te omami prva pesem, v vsej zbirki ne doživi enakovredne ponovitve. Prva, večja polovica, v katero spada poleg erotičnih pesmi tudi ciklus »Mesci«, je mnogo boljša kakor zadnja dva dela: tretji, z religioznim občutjem prepojeni, ki nosi naslov »Na pragu večnosti«, in četrti »Ko tulijo sirene« s pesmimi, porojenimi iz teže naših nemirnih dni. Razmišljajoči razumski element vpliva namreč na pesmi zadnjih dveh delov, v katere se je vtihtopil v večji meri kakor v prve, nekoliko razkrajajoče in drobi njih vsebinsko podobo. Zaradi te notranje razbitosti, ki bi bila nazadnje lahko veren izraz sodobnega časovnega občutja, zbirka proti kon-

cu obledi, zlasti še, ker je tudi oblika teh pesmi vsaj na splošno manj dovršena, v njih slogu pa občutiš mnogo več artistične iskanosti in manj žive neposrednosti. To postopno padanje od začetka proti koncu res da nekoliko moti, a nazadnje je vendarle težko reči, ali bi pri drugačni razvrstitvi zbirka dosegla večji in boljši učinek, ali pa bi bila njena podoba morda še manj enotna. Vsekakor pa celotni vtis o zbirki ne more ostati preveč slab ob misli, da je njen boljši del, h katerega pesmim se boš ponovno vračal, tudi po obsegu večji od onega, ki ga boš morda redkeje prebiral in bolj samo prelistaval.

Najbolj neposredna od vseh pesmi je prav gotovo v prvem delu takoj za »Ljubeznijo potepuha« zbrana erotična poezija, nič zastrta in odmaknjena v sanjski svet, ampak vse živa in opojna, prekipajoča od čustvenega preobtilja, ki si najde odgovarjajoč izraz v pravem kopičenju sočnih podob in epitetov. Njegovi erotični cikli se imenujejo: Harfa prvotvoka, Nedelja mehokoka, Gazela črnooka. Primeri drugo in tretjo pesem iz drugega cikla (23, 25), ali začetek četrte, ki je nekoč nosila naslov »Slovo v jeseni«: Sončno krogo na svoj vrh nabada / z zlatom ves preprežen hribi ..., lali tole kitico iz četrte pesmi prvega cikla: Val pije kristale iz zvezd / in luna je sidra spustila. / Mrak spuša iz brezmejnih se gnezd / po nevidni brvi / na tvoje obrvi. / Ti meni si bol pomnožila. — Ti slučajno izbrani primeri najbrž niti niso najboljše. Vsa ta lahкотna nežnost pa nima svojih korenin v površni, na trenutek navezani erotični igri, ampak zori v pravo globoko življenjsko strast, ta večno živi vir najčistejše in najgloblje poezije. Tu se skrivajo nekatere dragocene prvi-

ne, ki morejo narediti iz Ludvika resnično močnega pesnika. Zdaj, v prvi njegovi zbirki je še marsikaj nedognanega, njegovo čustvo in njegova misel še nista mogla povsem dozoreti in še nista v pravem ravnotežju z obliko in slogom, ki je še prepoln artizma in verbalizma. Ta artizem je še zelo močan tudi v zunanji kompoziciji cikla »Mesci«, ki jih je postavil v sredino zbirke. V resnici se v teh dvanajstih pesmih prepletajo vse vrvine njegove lirike, ki v nobeni ne morejo doseči čistega, skladnega učinka, najbolj še v pesmi za »Mali traven«, ki se skoraj nekoliko razlikuje od ostalih. Tudi artistična virtuoznost, izsolana ob vzoru čeških poetistov, ki vzbuja veliko občudovanje s proznostjo svoje pesniške besede, ima svoje Ahilove pete (na primer takele gregorčičevsko vsakdanje rime: ... polje ... bol je (27.) in podobno). Toda za vsem tem artizmom, včasih pretiranim, včasih omahujočim v oblikovno nedognanost, čutimo vendarle elementarno silo, ki je komaj začela razdajati svoje bogastvo. To je za nas mnogo večji obet kakor Šalijeva zgodnja umirjenost in otožna zrelost, čeprav ne zanikamo vrednot, ki se tudi tam skrivajo. Hočemo samo reči, da pri Šaliju ne vidimo nikjer izhoda iz začaranega kroga, v katerega se je zapredel in ki ga utegne zadušiti, kakor je že mnoge njegove prednike iz dobe povojnega ekspresionizma. Ludvikova pesem pa se nam zdi kljub vsem nedognanostim, ki jih pa končno tudi ni toliko, da bi odtehtale vse ostalo, preelementarna, da bi mogli o njej reči kaj takega. V njej vidimo polno plodnih kali za novo rast. Čas bo pokazal, če so naše slutnje pravilne.

„Atlas Slovenije“

Ko je Peter Kozler l. 1852. priredil »Zemljovid slovenskih dežel«, je imel z njim namen, da pokaže, kakor se je sam izrazil, »kako dalječ beseda slovenska seže«. V dobi Bachovega absolutizma je to bilo kaj nevarno početje in res se je Bachova »nevedna in strahopetna birokracija silno ustrašila, ko je na zemljevidu opazila, da je slovenskega naroda toliko na svetu« (Fr. Levce). Ni čuda, da so avtorja postavili pred vojno sodišče kot veleizdajalec in rušitelja »zakonite zveze avstrijskih dežel«. Sicer so ga oprostili, a zemljevid zaplenili in ga šele 13 let pozneje — po zlomu absolutizma — zopet dovolili.

Ta prvi zemljevid našega ozemlja je predhodnik velikega dela, ki ga pripravlja skoraj 90 let za Kozlerjem Banovinska založba šolskih knjig in učil v Ljubljani. Je to reprezentativni »Atlas Slovenije«, ki si je nadel nalogo, da ne pokaže samo, kako daleč beseda slovenska seže, temveč da poda v malone 300 večbarvnih zemljevidih na

100 listih velikega atlantskega formata čim popolnejšo podobo prirodnih, zgodovinsko razvojnih, kulturnih, gospodarskih in socialnih problemov slovenske zemlje. Tu bodo prvič zbrani zemljevidi naših tal, vodovja, podnebja, rastlinstva in živalstva, prvič nazorno pokazani slovenski demografski, rasni, narodnostni, jezikovni problemi; prvič bodo ilustrirane naše kmetijsko-, industrijsko-, prometno- in trgovinsko geografske razmere; prvič bo z vrsto zemljevidov podan naš zgodovinski razvoj, bodo kartografirani naši umetnostno-zgodovinski spomeniki, naše šolstvo in ostala kulturna dejavnost. Tudi naši etnografski problemi bodo prišli do izraza.

Zemljevidi bodo v velikosti 45 × 33 cm obravnavali deloma upravno-politično Slovenijo, deloma pa, kjer bo to mogoče, celotno slovensko etnografsko ozemlje. Razume se ob sebi, da bodo z mnogimi kartami pokazane tudi naše vezi z ostalimi jugoslovanskim ozemljem. Vsakemu zemljevidu bo dodano še besedilo v slovenskem in francoskem jeziku, povsod, kjer bo treba, pa tudi tabele, diagrami in zemljevidne skice, ki bodo izdatno povečale uporabnost atlanta.

Pri atlantu bo sodelovalo nad 60 strokovnjakov. Uredništvo so prevzeli gg. dr. V. Bohinec, dr. S. Ilešič, prof. F. Planina in dr. R. Savnik.

Težkoče, ki se pojavljajo pri vsakem velikem skupnem delu, so pri »Atlantu Slovenije« tem večje, ker je treba za mnoge karice šele zbrati gradivo in poiskati primeren način za njegovo obravnavo. Tako n. pr. niti veliki narodi še nimajo zadovoljive zoogeografske, umetnostnozgodovinske in slovstvenozgodovinske karice. »Atlas Slovenije« ima torej tudi zanimive kartografsko-znanstvene naloge. Druga nemajhna težava je njegova finančna plat, saj je znano, da je tiskanje zemljevidov draga reč. Vendar je založba našla pomoč pri banovini, ki je podjetje podprla in mu zagotovila tudi sodelovanje svojih uradov. Posebno pomembno pa je, da so pokroviteljstvo nad atlantom prevzeli g. ban, g. predsednik slovenske akademije in g. rektor slovenske univerze.

»Atlas Slovenije« bo izhajal v snopiščih po 20 do 25 kart. Nekateri zemljevidi so že v delu, tako da bo prvi snopišč izšel v doglednem času. Cena atlanta znaša v subskripciji 950 dinarjev.

Nedavno je izšla knjiga Živka Miličevića »Zapisi o srpskoj zemlji«. V njenem uvo-

du bereš tole: »Kdor se je s svojo zemljo dobro seznanil, jo bo tudi znal ljubiti in se bo zanjo žrtvoval v usodnem času. Zato je potrebno, da slišimo čim več iskrenih besed o svoji rodni grudi, da obnavljamo spomine na njeno daljno preteklost in da se poglobimo v mnogotero življenje njene sedanjosti.« Koliko bolj kot kaka knjiga bo služil istemu namenu naš atlas, saj bodo njegovi zemljevidi nazorno povedali vse, kar je treba vedeti o nas, i nam samim i — drugim!

V. B.

NAŠE REVIEJE

„Sodobnost“ št. 10

Oktoberjski zvezek »Sodobnosti« je še bolj kakor prejšnji zavzet s prispevki, ki obravnavajo sodobna politična, gospodarska in družbena vprašanja. T. Zupan končuje v enem prejšnjih zvezkov začetni sestavek »Proletarizacija kmečkega ljudstva«. Na podlagi gospodarske statistike ugotavlja, da železna logika zakonov ekonomskega razvoja vodi slovenskega kmeta od samostojne posesti do stopnje modernega tlačana, najemnika kapitalističnih meščanskih veleposestnikov. Zoper to ni pomoči, dokler bo ekonomski razvoj odvisen od sedanjega kapitalističnega družbenega reda. Članek A. Javorja »Evropske krize in slovenski narod«, katerega začetek je izšel že v prejšnji številki, konec pa je napovedan za prihodnjo, obravnava zelo važno vprašanje. Danes namreč noben resen človek več ne more zatajiti tesne povezanosti socialnega in narodnega vprašanja v naši zgodovini. Naša zgodovinska znanost je šele pred kratkim začela tudi z raziskavami te vrste. Nekateri mlajši zastopniki naše zgodovinske znanosti so napisali že nekaj takih razprav z močno sociološko polenco na trdni znanstveni podlagi. Osnova za take obravnave mora namreč biti znanstvena objektivnost, ki je ne sme motiti noben apriorizem, pa tudi ne publicistična površnost. Javorjev članek pa ima obe omenjeni slabi lastnosti. V rubriki »Politični obzornik« je natisnjen A. Poljanca zaris »Temelji sovjetske zunanje politike«, Andrej Beličan pa je naposled vendarle pripeljal do konca svoja »Sodobna razmišljanja«, v katerih krivično meče vse, ki niso točno njegovega mišljenja, v en koš s predstavniki ekstremne slovenske desničarske reakcije, čeprav ji je on sam po svoji ekskluzivni ozkosti mnogo bližji. O daljših prispevkih R. Kyovskega in C. Logarja, ki se nadaljujejo skozi več števil, bo mogoče podrobneje govoriti, ko bodo končane. V množici teh prispevkov, ki so razen Logarjevega vsi politične vsebine, je edini leposlovni prispevek nadaljevanje novele »Asasa« Prežihovega Voranca, ki je povrh vsega še čisto mehanično prekinjena, kakor kak dnevniki podlistek, kar nikakor ni primerno za revijo, pri Vorančevih stvarih bi bilo pa že celo potrebno malo bolj spoštljivo ravnanje. Pesniških prispevkov v tej številki prav za prav ni razen epigrama Iga Grudna, o katerih pa naša sodba ne more biti nič drugačna kakor zadnjič, čeprav si je g. Gruden našo odkrito in prostodušno oznako njegovega epigrama »V znamenju raka« z izrazom »povprečen« popolnoma napačno razložil z rimo »nevšečen«, kakor da bi bili mi zagovorniki politike in gesel starih maršalov. Kadar se bo g. Gruden spet vrnil na raven svoje »Dvanajste ure«, bomo to z veseljem zapisali tudi v našem listu. — V oddelku »Kritika« priobčuje J. Liška prvi del svojega nadrobnega kritičnega pretrsa monografije dr. Marje Boršnik-Skerlakove o Aškercu. Na zadnjih dveh straneh pa se neki N. z iskrenostjo bivšega slušatelja in učenca spominja petdesetletnice prof. Ramovša.

Živé naj vsi naródi,
ki hrepéné dočákát' dán,
de, kóder sónce hodi,
prepír iz svéta bo pregnan,
de roják
prost bo vsák
ne vrág, le sóséd bo meják!

Francé Prešeren
»Zdravljica«

Urednik in izdajatelj: Vitko Musek, Ljubljana

odločujoča, ter zasluži priznanje. Priznanje pa zasluži tudi general Maister in vsi, ki so mu njegovo misel, da prepreči nadaljevanje železniške stavke in zasedbo slovenskega dela Štajerske po Nemško-Avstrijskih, pomagali izvesti.

Zasluge slovenskih orožniških postaj pri zasedbi radgonskega okraja.

Orožništvo, podrejeno slovenskim orožniškim in vojaškim poveljstvom, kakor tudi slovenskim politično-upravnim oblastem v Mariboru in Ljubljani, je mnogostranske funkcije, ki jih ta poklic nalaga, prav posebno težko vršilo. Prebivalstvo ozemlja, kjer so ti orožniki službovali, je bilo nahujskano po svojih nemško-avstrijskih občinskih in politično-upravnih oblastih, zato so mu bili naši orožniki trn v peti; položaj orožništva je bil sličen kakor nas vojakov. Orožniške postaje na ozemlju, ki so razen v vojaškem, pošttem in železniškem pogledu bile pod oblastjo nemško-avstrijske republike, so brez svoje krivde igrale do neke meje vloge nekakšnih petih koles pri vozovih. Neglede na to, so ti orožniki opravljali določene jim naloge, posvetili so se pa bolj sodelovanju z našo vojaško oblastjo, kateri so v marsičem koristili. Straženječasne državne meje, kjer ni bilo naših straž, ter opazovanje dogodkov ob meji in za mejo je bila njihna dolžnost. Bili so pač naši zafrontni ali vojni orož-

niki v krajih, zasedenih po naših četah. Njihnemu opazovanju in poizvedovanju gre nekaj zasluge, da je Zeilhofer v zvezi s poročili iz drugih virov, precej izvedel o pripravah nasprotnikov za napad, kar je pomagalo, da nas napad na Radgono ni iznenadil. Bitka za radgonsko železnico je orožnike spremenila v Maistrove legionarje, ki so v bojih vsak na svoj način poslavili svojega borca.

Zasluge slovenskih poštinih, brzojavnih in telefoničnih uslužbencev pri zasedbi in obrambi Radgone.

Kakor železničarje, tako smo tudi poštne uslužbence pripeljali z vojaštvom s seboj, da so prevzeli upravo in uradovanje na radgonskem pošttem, brzojavnem in telefonskem uradu.

V enaki meri kakor železniški uslužbenci na kolodvoru, so tudi ti ves kritični čas od dneva zasedbe do kraja vztrajali na svojih položajih ter premagovali vse težave, ki so jih prav tako najbolj čutili zaradi nasprotovanja, ki ga je nasproti njim uganjalo civilno prebivalstvo, še bolj pa zaradi čudnega položaja dvodržavne uprave, ki smo jo takrat imeli v Radgoni.

(Se nadaljuje.)

Poravnajte naročnino!